

Tilburg University

Bespreking van 'Werknemerscompensatie in de steigers'

van Dijck, Gijs

Published in:
Recht der Werkelijkheid

Publication date:
2015

Document Version
Peer reviewed version

[Link to publication in Tilburg University Research Portal](#)

Citation for published version (APA):
van Dijck, G. (2015). Bespreking van 'Werknemerscompensatie in de steigers'. *Recht der Werkelijkheid*, 36(1), 115-120.

General rights

Copyright and moral rights for the publications made accessible in the public portal are retained by the authors and/or other copyright owners and it is a condition of accessing publications that users recognise and abide by the legal requirements associated with these rights.

- Users may download and print one copy of any publication from the public portal for the purpose of private study or research.
- You may not further distribute the material or use it for any profit-making activity or commercial gain
- You may freely distribute the URL identifying the publication in the public portal

Take down policy

If you believe that this document breaches copyright please contact us providing details, and we will remove access to the work immediately and investigate your claim.

RECENSIES EN SIGNALEMENTEN

Werknemerscompensatie in de steigers

Gijs van Dijk

Bespreking van: Wim Eshuis, Werknemerscompensatie in de steigers. Naar een nieuwe aanpak van werknemerscompensatie en preventie van arbeidsongevallen en beroepsziekten in arbeidsorganisaties (diss. Amsterdam UvA), Utrecht 2013, 513 pp., ISBN 978-94-9175-704-4.

1 Introductie

Het in deze recensie besproken proefschrift gaat over werknemerscompensatie. De vraag waar de auteur een antwoord op tracht te geven is of er een relatie bestaat tussen werknemerscompensatie en preventie van arbeidsgerelateerd letsel. Daarnaast tracht Eshuis te komen tot een betere ('optimale') preventie van arbeidsongevallen en beroepsziekten in arbeidsorganisaties. Het proefschrift bestaat in belangrijke mate uit empirisch onderzoek. Dat nodigt uit tot lezen, want empirische studies naar de gevolgen van aansprakelijkheid op het terrein van arbeidsongevallen zijn gewenst maar schaars.¹ Op andere, aanpalende gebieden zijn er wel wat meer empirische studies verricht, waarover Eshuis in hoofdstuk 3 (p. 127-138) en ook het slot van deze recensie.

De studie analyseert vier typen werknemerscompensatie: de verzekering tegen werkgeversaansprakelijkheid (risico dat werknemer de werkgever aansprakelijk zal stellen), (2) de directe verzekering (risico dat werknemer schade zal lijden), (3) het compensatiefonds en (4) contractuele compensatie (bijvoorbeeld via cao). Concreet worden de volgende compensatiestelsels onderzocht: de Aansprakelijkheidsverzekering Bedrijven (Nederland), een arbeidsongevallenverzekering (België), het Fonds voor Beroepsziekten (België) en een collectieve ongevallenverzekering in de bouw (Nederland).

De eerste hoofdstukken werken de concepten die in het proefschrift centraal staan (met name werknemerscompensatie, preventie) uitvoerig uit. Voorts wordt ingegaan op wat bekend is in de literatuur over de (preventieve) gevolgen van compensatiestelsels en verzekeringen. Het proefschrift vervolgt met de empirische studie. Deze is exploratief van aard, want er is weinig bekend over de eventuele relatie tussen vormen van werknemerscompensatie en preventie. Onderdeel van het onderzoek is dan ook te bepalen wat een geschikte methode is om de relatie te onderzoeken. In dit verband bespreekt Eshuis in verschillende delen van zijn dissertatie de methodologische keuzes en de voordelen en beperkingen van

1 Zie p. 122-123 in het hier besproken proefschrift.

de gekozen methoden (p. 33-35, 109, 136-141, 223-231, 244-246, 254-263, 314, 328-329, 351-355).

Eshuis kiest in zijn empirische studie voor triangulatie. Hij onderzoekt de vier compensatiestelsels aan de hand van vragenlijstonderzoek en casestudie-onderzoek. Triangulatie gebeurt verder door interviews te houden met werknemers, werkgevers, experts, verzekeraars, letselschaderegelaars en slachtoffers, en door de interviewdata te combineren met informatie in schriftelijke bronnen en literatuur. Dit mondt onder meer uit in (1) een analyse van de kenmerken van de onderzochte compensatiestelsels (literatuurstudie, interviews, vier letselschadedossiers) (hoofdstuk 5), (2) een vragenlijstonderzoek onder werknemers en werkgevers (hoofdstuk 6), en (3) een casestudie-onderzoek voor zeven cases (hoofdstuk 7) waarin, kort samengevat, is geanalyseerd of er verschillen zijn tussen preventiemaatregelen voor en na een schadeclaim. Deze recensie richt zich met name op het vragenlijstonderzoek (par. 2) en de case studies (par. 3).

2 Vragenlijstonderzoek

Het vragenlijstonderzoek bestond uit vragen die, kort gezegd, moesten vaststellen of na een claim maatregelen werden genomen die toekomstig letsel zouden kunnen voorkomen. In dit verband is onder andere gevraagd of het letsel zich opnieuw heeft voorgedaan, of er maatregelen zijn genomen, of de houding van werkgever en werknemer is veranderd en of de arbeidsomstandigheden zijn verbeterd na het arbeidsongeval of de beroepsziekte. Het onderzoek naar beroepsziekten richtte zich op meerdere sectoren, het deel van het onderzoek over arbeidsongevallen richtte zich op de bouwsector. Dit laatste omdat betrokkenen in deze bedrijfstak medewerking wilden verlenen aan het onderzoek en er binnen deze sector bovendien voldoende potentiële respondenten te vinden waren.

Een totaal van 467 respondenten heeft uiteindelijk de vragenlijst ingevuld, waarvan 365 werknemers en 102 werkgevers. De auteur noemt responspercentages van tussen de 16% en 81%, met een substantieel hogere respons van werknemers en werkgevers bij beroepsziekten dan bij arbeidsongevallen. In hoeverre de steekproef representatief is, kan niet worden vastgesteld omdat de auteur geen inzicht heeft kunnen verkrijgen in de kenmerken van potentiële respondenten op populatieniveau. Het voorgaande laat zien hoe moeilijk het is om representatief empirisch onderzoek te doen; dat de bereidheid tot medewerking en privacy-problematiek in de weg kunnen staan aan de generaliseerbaarheid van het onderzoek en dat dergelijke omstandigheden het moeilijk maken om de representativiteit van het onderzoek te bepalen.

De resultaten maken duidelijk dat er bij beroepsziekten minder maatregelen worden genomen dan bij arbeidsongevallen en dat ook de preventiestructuur daar slechter is (p. 238, waar Eshuis vier mogelijke verklaringen geeft). Verder blijken werkgevers een positiever beeld te hebben over genomen preventieve maatregelen dan de werknemers die aan het onderzoek hebben meegedaan. Verder ontkennen werkgevers geregeld het bestaan van beroepsziekten of geven zij aan simpelweg niet te weten of, en zo ja, welke preventieve maatregelen zijn genomen. In

zijn algemeenheid concludeert Eshuis dat de preventieve maatregelen die worden genomen na letsel of ziekte beperkt zijn. Behalve dat leidinggevendenden zelf niet snel tot actie overgaan, worden ook externe professionals zoals de arbeidsinspectie weinig betrokken bij arbeidsongevallen en beroepsziekten (in de helft van de arbeidsongevallen en maar in ongeveer 10% van de beroepsziekten). Samengevat laten de uitkomsten zien dat verschillen in preventiemaatregelen niet te relateren zijn aan de hierboven genoemde typen compensatiestelsels.

In tabel 6.6 (p. 231) worden de belangrijkste uitkomsten van het vragenlijstonderzoek gepresenteerd. Daarin worden de vier compensatiestelsels vergeleken op zeven van de acht preventie-indicatoren, waarbij de antwoorden op de preventie-indicatoren uiteenvallen in 'ja' (wel een effect), 'nee' (geen effect) en 'weet niet'. De auteur geeft aan dat er statistisch significante verbanden zijn gevonden, maar uit de tabel blijkt niet welke verschillen statistisch significant zijn; lang niet alle verschillen in genoemde tabel zullen significant zijn. Het lijkt erop dat de significante verschillen worden genoemd in de tekst volgend op de tabel; het was overzichtelijker geweest als de statistisch significante verschillen beter zouden zijn aangegeven. Verder rijst de vraag waarom niet is gekozen voor een logistische regressieanalyse maar voor louter het presenteren van kruistabellen. Een logistische regressieanalyse had duidelijk kunnen maken waar precies de statistisch significante verbanden zitten. Deze analyse had het bovendien mogelijk gemaakt om ook rekening te houden met andere factoren, zoals de leeftijd van de werknemer, het type ongeval (of ziekte), de grootte van de organisatie en de positie van de werknemer (leidinggevende of niet?). Een enkel element wordt wel besproken (p. 236), maar niet statistisch getoetst.

3 Casestudies

Waarom treedt er na een claim bijvoorbeeld geen verbetering op in de werkomstandigheden? Eshuis verrichtte zeven casestudies, met als doel inzicht te krijgen in preventieve veranderingen na letsel, de factoren die hierop van invloed zijn en de waardering van deze veranderingen (p. 156-157). Het casestudie-onderzoek geeft daarmee meer inzicht in de vraag waarom werkgevers (en anderen) niet of nauwelijks preventiemaatregelen nemen na een schadeclaim van een of meerdere werknemers.

De onderzoeker wenste cases te onderzoeken die verschilden in termen van compensatiestelsel, type letsel en grootte van de arbeidsorganisatie. Die variatie is grotendeels bereikt, maar met moeite, aldus Eshuis, aangezien de bereidheid tot medewerking, net als in het vragenlijstonderzoek, beperkt was. De auteur vindt verschillende redenen voor de omstandigheid dat werkgevers, werknemers, verzekeraars en deskundigen niet of nauwelijks ingrijpen voor, tijdens of na een schadeclaim. Gebrek aan bereidheid en deskundigheid binnen de arbeidsorganisaties om veranderingen te realiseren, het relativeren of het niet onderkennen van het probleem, de omstandigheid dat de werknemer niet in staat is om invloed uit te oefenen op de werkgever en het gebrek van druk van externe organisaties zoals de arbeidsinspectie, arbodienst en verzekeraar verklaren het gebrek aan preventie-

veranderingen. Waar het gaat om de invloed van de compensatiesystemen, stelt Eshuis vast dat deze invloed beperkt is. Deze casestudies bevestigen op dit punt het vragenlijstonderzoek.

De informatie in de casestudies is nuttig en relevant. Het empirisch onderzoek geeft inzicht in wat er gebeurt voor, tijdens en na het afwikkelen van een schadeclaim. Het laat zien, los van de vraag of er een relatie is met het type compensatiestelsel, welke invloed schadeclaims hebben of kunnen hebben. Ook wordt duidelijk hoe verschillend de analyse van het ongeval en de daaropvolgende maatregelen kunnen worden gepercipieerd, in dit geval door werknemer en werkgever. De casestudies geven daarnaast goed inzicht in het samenspel (of beter: het gebrek daaraan) tussen werkgever, werknemer, de bedrijfsarts, de verzekeraar, preventiedeskundigen en anderen die bij arbeidsongevallen en beroepsziekten betrokken zijn, alsook in de mogelijkheden en beperkingen die deze actoren in dit verband hebben of ervaren. Deze inzichten zijn relevant voor eenieder die inzicht wenst te hebben in de gevolgen van aansprakelijkheid, in dit geval het indienen van een vordering tot schadevergoeding.

Eshuis bespreekt de gevolgen per case. Zo concludeert hij in zijn eerste case dat het onderzochte compensatiesysteem geen zelfstandige invloed heeft op preventieve veranderingen, maar altijd in combinatie met andere factoren (p. 265). Het gekozen onderzoeksdesign is niet zonder risico. Had Eshuis wel (substantiële) gevolgen gevonden, dan was het de vraag geweest of die gevolgen ook daadwerkelijk door het compensatiestelsel worden veroorzaakt. Het is immers mogelijk dat mogelijke preventieve veranderingen worden veroorzaakt door andere factoren, of dat de veranderingen alleen onder bepaalde condities optreden (interactie-effect). Of dat ook echt zo is, kan alleen worden vastgesteld indien met cases wordt vergeleken die alleen of voornamelijk verschillen in het compensatiestelsel dat van toepassing is. Indien vervolgens blijkt dat zich in de case met compensatiestelsel A veranderingen voordoen die zich niet voordoen in de case met compensatieregime B, zijn de gevolgen mogelijk toe te schrijven aan het verschil tussen stelsel A en stelsel B. Eshuis vergelijkt echter cases die op meerdere belangrijke punten van elkaar verschillen (onder andere compensatiestelsel, type letsel, grootte arbeidsorganisatie, Nederland/België). De vraag rijst dan of eventuele preventiemaatregelen die Eshuis waarneemt c.q. zou hebben kunnen waarnemen, kunnen worden toegeschreven aan het compensatiestelsel of aan andere factoren. Tegelijk moet worden geconstateerd dat het praktisch gezien moeilijk zou zijn geweest om vergelijkbare (identieke) cases te selecteren. Zo bezien biedt de gekozen triangulatie uitkomst: deze ondervangt de tekortkoming van het casestudieonderzoek.

4 Slot

De dissertatie biedt interessante inzichten ten aanzien van de gevolgen van aansprakelijkheidsregimes, of beter: in de beperkte gevolgen ervan. Het vragenlijstonderzoek heeft geen overtuigend bewijs opgeleverd voor het bestaan van een relatie tussen compensatiestelsels en preventie. Vooral de casestudies bevatten

een rijkdom aan informatie over de processen die plaatsvinden. De auteur besteedt voorts ruim aandacht aan de methodologische verantwoording en beperkingen van het empirisch onderzoek. Dat maakt de studie evenwichtig. De verbetervoorstellen die worden gedaan (onder andere paradigma met meer responsiviteit, ruimte voor gezamenlijke leerprocessen), vloeien logischerwijs voort uit de bevindingen van de empirische studie.

De uitgevoerde studie sluit aan bij de uitkomsten van een reeks andere studies en overzichten van studies. Een voorbeeld is de dissertatie van Azimi. Zij analyseerde hoe werkgevers invulling geven aan de open normen die de Arbeidsomstandighedenwet 1998 bood en kwam tot de conclusie dat zij moeite hebben om open normen te concretiseren wegens gebrek aan kennis en ervaring, de concurrerende omgeving waarin zij zich bevinden (waarom zou je het doen als er geen zichtbaar voordeel is en concurrenten het ook niet doen?), en omdat zij normen associëren met bureaucratie.² Een ander voorbeeld is het proefschriftonderzoek van Van Tilburg. Zij onderzocht, ook aan de hand van casestudie-onderzoek, of de perceptie van aansprakelijkheid van invloed is op het beleid omtrent openbare-ordehandhaving.³ De resultaten van haar onderzoek lieten zien dat aansprakelijkheid niet of nauwelijks een rol speelt ten aanzien van beleid, maar dat andere factoren dominant zijn, zoals plichtsbesef, media-aandacht en politieke en maatschappelijke verantwoordelijkheid. Vergelijkbare resultaten zijn gevonden in een interviewstudie onder medewerkers van de AFM: ook daar leek de rol van aansprakelijkheid beperkt.⁴ Ook in internationale studies, vooral op het gebied van medische aansprakelijkheid, valt op dat deze een wisselend beeld laten zien over de vraag of aansprakelijkheid van artsen een effect heeft op het gedrag of handelen van artsen.⁵

Eshuis doet, tot slot, een interessante methodologische aanbeveling. Hij stelt vast dat veel van de rechtseconomische voorspellingen niet zijn uitgekomen. Ook merkt hij op dat empirisch onderzoek naar effectiviteit van werknemerscompensatie of schadecompensatie, waarbij het onderzoek zich richt op het onderzoeken van bepaalde interventies, mogelijk niet de meest zinvolle manier is om gevolgen van aansprakelijkheid te onderzoeken. De complexiteit van de processen en de actoren die daarbij betrokken zijn, alsook de omstandigheid dat de gevolgen van bepaalde interventies in de ene situatie wel werken, maar in de andere situatie niet, maakt dat een andere aanpak mogelijk zinvoller is. Eshuis doelt bij die andere aanpak specifiek op handelingsonderzoek, waar de nadruk ligt op ervaringskennis en het betrekken van de verschillende actoren door hen gezamenlijk 'best practices' te laten ontwikkelen. Mogelijk zijn deze opmerkingen een voorbode voor nader relevant empirisch onderzoek naar de problematiek van slachtoffers van letselschade. Wordt vervolgd?

2 Azimi 2007.

3 Van Tilburg 2012.

4 Trebus & Van Dijk 2014.

5 Eisenberg 2013.

Gijs van Dijck

Literatuur

- Azimi, A., *Open norm als maatwerk? De communicatieve benadering toegepast op de Arbeidsomstandighedenwet 1998*, Nijmegen: Wolf Legal Publishers 2007.
- Eisenberg, T., 'The Empirical Effects of Tort Reform', in: J.H. Arlen, *Research Handbook on the Economics of Torts*, Northampton, MA: Edward Elgar Publishers 2013, p. 513-550.
- Tilburg, F.A. van, *Effecten van civielrechtelijke aansprakelijkheid op openbare-ordebeleid: Empirisch onderzoek naar de invloed van civielrechtelijke aansprakelijkheid op het beleid van de burgemeester en politie als handhavers van de openbare orde* (diss. Tilburg), Deventer: Kluwer 2012.
- Trebus, J. & G. van Dijck, 'Effecten van aansprakelijkheid op het handelen van de AFM empirisch onderzocht', *Aansprakelijkheid, Verzekering & Schade* 2014, 14(4), 15.